

**Надія Супрун-Яремко
(Львів)**

ДІЯЛЬНІСТЬ АНСАМБЛІВ І КАПЕЛ БАНДУРИСТІВ ПЕРІОДУ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ

Жеплинський Б., Ковальчук Д., Ковальчук М.
Ансамблі бандуристів. Дуети, тріо, квартети, ансамблі / Богдан Жеплинський, Дарія Ковальчук, Мирослав Ковальчук. – Львів : Галицька видавнича спілка, 2016. – 364 с., іл.

Жеплинський Б. М., Ковальчук Д. Б., Ковальчук М. М.
Капели бандуристів / Богдан Жеплинський, Дарія Ковальчук, Мирослав Ковальчук. – Львів : Галицька видавнича спілка, 2016. – 188 с., іл.

Рецензовані видання, що є довідковим зводом творчої діяльності в Україні та зарубіжжі ансамблів і капел бандуристів упродовж столітнього періоду (від початку ХХ до початку ХХІ ст.), продовжують опубліковану впродовж останніх років серію книг, автори яких – представники трьох поколінь родини Жеплинських – на базі систематизованих джерельних матеріалів величезного особистого архіву висвітлюють функціонування унікального самодостатнього національного явища кобзарства / бандурництва¹. Якщо традиційно побудований Енциклопедичний довідник структуровано у вигляді понад двох тисяч малих і великих статей, у яких містяться відомості про українських кобзарів, бандуристів та лірників минулого й сьогодення, а двотомник «Кобзарство і ми» вміщує окремі статті, рецензії та дописи кобзарознавця Богдана Жеплинського й інших авторів, написані в період 1950–2014 років, то рецензовані видання 2016 року є оглядовим зібранням близько 550 світлин з відповідним до кожної з них текстом щодо діяльності в різні часи означеного періоду 97 дуєтів, 129 тріо, 46 квартетів, 173 малих ансамблів (книга I) та понад 100 капел бандуристів (книга II).

Зауваження в передмові першої книги щодо відносно недавнього зародження кобзарських об'єднань для спільних виступів, ініційованих Гнатом Хоткевичем у 1902 році у зв'язку з їхньою участю в роботі

Харківського XII археологічного з'їзду, свідчить про те, що її автори, констатуючи факт першого публікування їхньої оглядової роботи, прагнули охопити більшість регіонів України й деякі – іноземних держав. При цьому, спираючись на вже опрацьований ними метод формування енциклопедичного видання, розмістили матеріали за абетковим принципом. Отже, у першій книзі вміщено відомості про кобзарсько-бандурницькі колективи всіх (окрім Закарпатської) областей України, а також Криму, хоча деяких із них (Донецької, Луганської, Херсонської, Чернівецької, Вінницької,

Запорізької) – у мінімальній кількості, а також 13 зарубіжних країн, серед яких лідирують США (37), а Словаччина, Венесуела, Чехія, Італія, Польща, Бразилія представлені інформацією щодо одного-трьох функціонуючих ансамблів. Другу книгу присвячено діяльності капел бандуристів у 16 областях України й Криму, а також у 8 країнах зарубіжжя.

Розглянувши зміст першої книги, ми отримали статистичні дані, що стосуються кількісних координат колективних груп, а також дані щодо їх географічно-хронологічної та гендерної атрибуції. У цілому окреслилася така загальна «картина»: дві третини складають жіночі й мішані (дитячі, студентські, сімейні) ансамблі бандуристів, і лише третину – чоловічі. Це підтверджує думку про те, що після загибелі Гната Хоткевича, у 1938 році, кобзарство як чоловіче мистецьке явище пішло шляхом, котрого митець не передбачав. Коли під час закріплення радянської влади в Україні кобзарі падали, як воїни на полі бою, саме жінки підхоплювали у свої руки «подорожню» кобзу незрячого мандруючого творця дум та пісень і не дали їй зникнути, сформувавши нову гілку – бандурництво, яке не йде від традиції й у якому переважає сольна й ансамблева співогра з відповідним, здебільшого ліричним, репертуаром.

Підкреслимо як позитив інформацію про чи не найбільшу кількість чоловічих дуетів, тріо, квартетів та ансамблів, що в різні часи функціонували й дотепер існують на теренах Харківщини (95 %), Сумщини (53 %), Київщини (50 %), Полтавщини (50 %) та Львівщини (30 %), а також США (40 %) й Аргентини (55 %). Отже, третина від загальної кількості учасників малих видів колективних об'єднань бандуристів має, з гендерного погляду, традиційне спрямування, а коли врахувати, що дитячі, студентські та сімейні ансамблі є мішаними і участь в них осіб чоловічої статі є більшою чи меншою мірою активною, то окреслюється «картина», що аж ніяк не свідчить про занепад чоловічої традиції. Це візуально підтверджують історично цінні світлини із зображенням, приміром, дуетів кобзарів у такому складі: Степан Авраменко та Павло Мовчан, Євген Адамцевич і Григорій Спиця (с. 7), Степан Боярчук зі своїм учнем (с. 12), Семен Гнилоквас та Андрій Бобир (с. 15), Василь Ємець та Олександр Гамалія (с. 28), В. Ємець та Іван Кучеренко (с. 29), молоді брати Жеплинські (с. 31), батько та син Китасті (с. 35), Михайло Кравченко та Петро Древченко (с. 39), Степан Пасюга та його учень Григорій Кожушко (с. 47), Юрій Сингалевич і Зіновій Штокалко (с. 50), Антін Чорний і Наум Павук (с. 58), бандуристи з невстановленими прізвищами (с. 64) та ін.

У розділі «Тріо бандуристів» приваблюють світлини чоловіків у такому складі: Богдан Ганушевський, Дмитро Гончар та Юрій Свістель (с. 79), Олег Гасюк, Михайло Табінський та Богдан Жеплинський (с. 81), Віктор Джурджій, Іван Скляр та Іван Михайлович Скляр (с. 87), Петро Древченко, Іван Кучугура-Кучеренко та Павло Гащенко (с. 92), Михайло Баран із синами (с. 93), Роман і Богдан Жеплинські та Федір Пелех (с. 95), брати Китасті (с. 104), Михайло Кравченко, Терешко Пархоменко та Петро Древченко (с. 107), Семен Ластович-Чулівський, Степан Ганушевський та Гриць Смирний (с. 112), Володимир Мота, Ярослав Бабуняк та Володимир Войтович (с. 121), Никін Прудкий, Андрій Саченко та Олексій Чуприна (с. 129), Зіновій Штокалко, Степан Малюца та Володимир Юркевич (с. 150), Василь Ємець, Михайло Теліга, Василь Фарміга (с. 152) та ін.

Із чоловічих квартетів бандуристів, на нашу думку, увійти в історію можуть такі: харківські об'єднання братів Горбенків (с. 163–164) і видатних народних музик (С. Пасюга, І. Кучугура, П. Гащенко та Г. Кожушко) (с. 182), Львівська школа для сліпих дітей (с. 176), аргентинська родина Сенишинів (с. 185), чернігівська родина Сологубів (с. 190) та ін. Що стосується вміщеної на с. 162 світлини із зображенням кобзарського квартету XII археологічного з'їзду, то викликає сумнів третій учасник ліворуч, котрого прийняли за Г. Хоткевича, оскільки візуально він аж ніяк на нього не схожий.

Серед світлин ансамблів, що складаються з п'яти й більшої кількості бандуристів, історичного значення набули, на наш погляд, такі: миргородський секстет 1925 року (с. 227), київський гурт, керований розстріляним у 1938 році Григорієм Копаном (с. 235), один з давніх неідентифікованих гуртів (с. 240), американський секстет (с. 248), харківські гурти (с. 250–252), ансамбль «Вишиванка» Львівського аеропорту (с. 262), септет на чолі з Григорієм Ткаченком (с. 274), львівський ансамбль на чолі з Юрієм Сінгалевичем (с. 276–278), учасники Республіканської наради кобзарів і лірників 1939 року (с. 281), секстет на чолі з М. Домонтовичем (Київ, 1908; с. 283), квінтели кобзарів Німеччини (с. 284) й Чехословаччини (с. 285), харківський секстет (1930; с. 304), львівський октет (1958; с. 318), «гулагівський» нонет з репресованих бандуристів (с. 321), харківський родинний ансамбль (1938; с. 327), житомирський квінтет бандуристів (1935; с. 338), білоцерківські гарнізонні секстет та октет (1935; с. 347), ансамбль школи бандуристів у Падебрадах (1923; с. 357) та ін.

Друге видання містить унікальні фотоматеріали (окрім того, наприкінці книги – 26 кольорових) з переважно розгорнутим до кожної світлини інформаційним текстом. Ці тексти, як і самі світлини, Богдан Жеплинський збирав упродовж півстоліття, записуючи їх із усних і письмових переказів, оповідань та повідомлень про колективи бандуристів різних часів. Із цього приводу він складає щиру подяку численним кобзарям – виконавцям і керівникам, які інформували його щодо витоків, становлення й функціонування ансамблів і капел в Україні та зарубіжжі. Серед багатьох імен інформаторів, сподвижників бандурного мистецтва, пан Богдан виділяє київського бандуриста Івана Панченка (1900–1972), дослідника кобзарства Криму й Кубані Олексія Нирка (1926–2005) та тернопільську бандуристку Марію Євгенівну (1959 р. н.). Опрацьовані й систематизовані матеріали лягли в основу оглядової другої книги, яка, не претендуючи на всеосяжність (колективи з 16 областей і Криму та 8 зарубіжних країн), вражає не стільки географічною атрибуцією, скільки візуальною й текстовою змістовністю, що презентує історію й сучасний стан популярного національного мистецького явища. При цьому, незважаючи на те, що великі колективи бандуристів функціонують на теренах меншої кількості областей України та зарубіжжя, аніж малі гурти, саме великі колективи охоплюють більше число тих, хто, з бандурами в руках, бере участь у концертно-виконавському відтворенні бандурного репертуару, підтверджуючи наукову думку про інструментальний простір, який існує в контексті органічної «дії» тріади «інструмент–виконавство–музика».

Друга книга відкривається ілюстрованим рідкісними світлинами нарисом (с. 7–22), у якому висвітлюється діяльність Національної заслуженої капели бандуристів України ім. Г. І. Майбороди. З тексту цього нарису дізнаємося про перший склад Київської капели кобзарів, заснованої в 1918 році за сприяння гетьмана Скоропадського й очолюваної Василем Ємцем, про празьку школу гри на бандурі (1925; керівник – В. Ємець), першу київську кобзарську капелу та самодіяльні обласні капели, серед яких до професійного рівня виросла Полтавська (керівник – Володимир Кабачок), котру в 1935 році на офіційному рівні було об'єднано з Київською в одну під назвою «Перша зразкова капела бандуристів Наркомосу України» (керівник – Микола Михайлов). Її функціонування стисло описано в хронологічній послідовності, зокрема з висвітленням репертуару, складу, віх діяльності її художніх керівників, з яких на фронтах Другої світової війни загинули Микола Опришко й Данило Піка, а також поневірянь колективу під час воєнних лихоліть.

Основний розділ другої книги включає нариси (розміщені в алфавітному порядку) про діяльність аматорських і професійних капел, склад яких визначається участю в них чоловіків (чоловічі капели), жінок (жіночі капели), чоловіків і жінок (мішані капели), дітей і підлітків (дитячо-юнацькі капели), студентів (студентські капели), кількох капел (зведена капела). Виявляється, найбільшу кількість капел мають Львів і Львівщина (27). Серед них – такі львівські колективи, як мішані капели бандуристів, створені 1947 року Юрієм Сінгалевичем при Будинку народної творчості й на-

прикінці 1940-х років Олегом Гасюком при філармонії, Будинку вчителів, СШ № 49 та політехнічного інституту, чоловіча капела бандуристів українського товариства сліпих «Карпати» (заснована 1953 року Юрієм Данилівим), знана капела бандуристок «Галичанка» (рік заснування – 1959, керівники – Володимир Дичак і Руслана Дробот), зразкова капела хлопців Школи кобзарського мистецтва Центру творчості дітей та юнацтва Галичини (керівник – Тетяна Шаленко), зразкова дитяча капела бандуристок «Ягілка» Будинку естетичного виховання дітей та юнацтва, капели бандуристів «Діброва» і «Троянда» (засновник і керівник – Михайло Баран), засновані у Львові та області представниками родини Жеплинських мішані капели бандуристів «Дністер» (з 1959 року), «Заспів» (з 1969 року) та «Струмок», жіноча студентська капела Національної музичної академії ім. М. Лисенка та ін.

На Волині й Рівненському Поліссі успішно діють капели в таких містах, як Луцьк (Волинський університет ім. Лесі Українки та училище культури), Камінь-Каширськ, Горохів, а також Рівне (Будинок художньої самодіяльності профспілок, ДМШ № 1) і Вараш (до 2016 року – Кузнєцовськ) (ДМШ). Чернігівську область презентують такі колективи: капела бандуристів ім. Остапа Вересая, «Зачарована Десна» (музичного училища), «Натхнення» (міської школи мистецтв), зведена капела «Надія» (музичних шкіл № 1 і № 2). Чоловіча капела, що виникла за часів війни (1942) зусиллями подвижника-бандуриста Василя Сидоренка, до 1960 року пропагувала бандуру в Дніпропетровську (нині – м. Дніпро), а мішані капели – у Кривому Розі, Дніпродзержинську, Нікополі. На Сумщині відомими були чоловіча капела при клубі ім. М. Горького, жіноча капела машинобудівного заводу, мішані капели «Відродження» (м. Конотоп) та заводського Палацу культури (м. Суми), а також жіноча капела Дмитра Андрусенка, що популяризувала традиції сумських кобзарів. Харківщина, що на початку ХХ ст. започаткувала гуртові форми кобзарського музикування, представлена трьома капелами: чоловічою – ім. Т. Шевченка, яка почала формуватися в 1925 році, дитячою – при Палаці піонерів (організована в 1934 році Леонідом Гайдамакою) та сучасною жіночою капелою університету мистецтв ім. І. Котляревського. Скупо презентовані Тернопільщина (Струсівською капелою «Кобзар» і Чортківською самодіяльною), Полтавщина (створеними в 1920-х роках Полтавською та Миргородською капелами), Черкащина (Городищенською, заснованою в 1925 році, і сучасною, що об'єднала художні колективи управління культури облдержадміністрації), Івано-Франківщина (Калуською дитячою – при музичній школі та Івано-Франківською муніципальною), Миколаївщина («Кобзарськими передзвонами» Миколаївського муніципального колегіуму та дитячою «Україночкою» при Палаці творчості школярів), Житомирщина (Малинською дитячою «Веснянкою» та жіночою капелою Малинського будинку культури), Хмельниччина (студентською капелою музичного училища). Діяльність ялтинських дитячої капели «Кримські проліски» та народної самодіяльної капели ім. С. Руданського, а також народних капел села Амурське Красногвардійського і села Михайлівка Нижньогірського районів засвідчує подвижницьку роботу щодо відродження й поширення в Криму кобзарського мистецтва, яку впродовж багатьох років проводив відомий бандурист і діяч культури Олексій Нирко (1926–2005).

Зарубіжжя представлено поодинокими капелами в таких країнах, як Бразилія (перша капела бандурного майстра Івана Бойка і капела «Полтава» в Куритибі, а також капела бандуристів-семінаристів та зведена з нагоди освячення пам'ятника Т. Шевченку в 1989 році в Прудентополі), США (капели Детройтської школи ім. Т. Шевченка та Нью-Йоркської школи кобзарського мистецтва), Канада (дві мішані капели в Торонто), Аргентина (мішана, організована Василем Качураком, і чоловіча, одним з організаторів якої був учень В. Качурака Василь Береговий), Австралія (заснована Григорієм Бажулом в Сідней після Другої світової війни), Німеччина (післявоєнні чоловічі капели – ім. М. Леонтовича й Українська), Польща (Гданська жіноча капела), Росія (чотири чоловічі капели довоєнних часів на Кубані, три з яких організовані Семеном Жарком й одна – «бандурним батьком» Миколою Богуславським).

Окремим нарисом автори видання описали традиційне проведення (1991–2013) обласних фестивалів бандурного мистецтва ім. Ю. Сінгалевича Львівським обласним відділенням Національної спілки кобзарів.

Рецензовані видання присвячені висвітленню діяльності кобзарсько-бандурних колективів на теренах України та зарубіжжя в період з початку ХХ до початку ХХІ ст., безумовно, не лише поповнять список документально-довідкових праць, але й сприятимуть розповсюдженню знань серед мистецтвознавців, бандурних виконавців, студентів, викладачів і аматорів щодо історії та творчої діяльності великої «армії» сподвижників унікального українського мистецького явища.

Автори видань висловлюють подяку Багданні Попель (США) і Галині Лужецькій-Чепіль (Львів) за безкорисливу фінансову підтримку.

¹ *Жеплинський Б. М., Ковальчук Д. Б.* Українські кобзарі, бандуристи, лірники : Енциклопедичний довідник. – Львів : Галицька видавнича спілка, 2011. – 316 с., 1154 іл. (див. рецензію-відгук на довідник : *Супрун-Яремко Н.* Перша спроба створення енциклопедичного зводу українського кобзарства і лірництва / Кобзарство і ми : у 2 т. – Львів, 2014. – Т. 2. – С. 426–454); *Жеплинський Б. М., Ковальчук Д. Б., Ковальчук М. М.* Кобзарство і ми: у 2 т. – Львів : Галицька видавнича спілка, 2014. – Т. 1. – 640 с., іл.; Т. 2. – 612 с., іл.